

Anno 1568

De hertog van Alva in Kampen

door Kees Schilder

Over het bezoek van de hertog van Alva en waar hij in Kampen logeerde is al eerder gepubliceerd, maar niet alle schrijvers hadden de juiste bronnen geraadpleegd.¹ In het onderstaande artikel zal aan de hand van de bronnen worden uitgelegd wat Alva in Kampen deed en waar hij in de paar dagen dat hij in Kampen was verblijf hield. Dat was niet in de Oudestraat, zoals door velen tot nu toe werd aangenomen.

Wegbereiders

Op woensdag 4 augustus 1568 kwamen Karel graaf van Berlaymont en de heer van Busschut tegen de avond Kampen binnen. Zij waren de wegbereiders voor de hertog van Alva, die waarschijnlijk de volgende dag in Kampen zou aankomen. De heren werden welkom geheten door de raadsleden Hendrik de Wolffs, Arent toe Boecop, Simon Glauwe en Coenraad van der Vecht, die door hun mederaadsleden daartoe waren gedeputeerd. Hendrik de Wolffs deed het woord. Na te hebben verklaard dat de stad Kampen heel blij was met hun komst en met de aanstaande komst van de hertog verzocht hij de beide heren om - als het zover was - aan de hertog uit te leggen dat de inwoners van de stad Kampen altijd trouwe dienaren waren geweest van de koning van Spanje en dat zij zich in de afgelopen turbulente jaren als goede katholieken hadden gedragen.²

De graaf van Berlaymont verklaarde mede namens de heer van Busschut dat zij zich bij de hertog zouden inspannen voor de stad Kampen, die zich - zo zij wisten - goed en onderdanig had gedragen. Zij zouden de stad vriendschap bewijzen. De vier gedeputeerden hebben met de beide heren in de avond gegeten en gedronken in het huis van Hendrik van Ense. De volgende dag schonk men de beide gasten nog wijn ter waarde van $10\frac{1}{2}$ goudgulden, die men had gekocht bij Evert van Hardenberg.

Omdat men op woensdagmorgen eerst van mening was dat de hertog niet via Kampen maar via Zwolle zou reizen, kreeg de marktmeester Albert van

Steenbergen opdracht om met een schuit naar de visserijen te varen en de vissers aan te zeggen dat zij alle gevangen vis naar Zwolle moesten brengen. Toen bleek dat de hertog op 5 augustus wel in Kampen zou komen, moest Albert in allerijl weer naar de visserijen om de vissers aan te zeggen dat zij hun vis in Kampen op de markt moesten brengen.³

Gesprek over de handel van Kampen

Tijdens hun ontmoeting spraken de gasten en de afgevaardigden van de raad over de handel van Kampen, die door het verzanden van de IJssel behoorlijk was verminderd, en over de teruglopende visvangst, waarvan de raadsleden deels de schuld gaven aan de Hollandse waterschippers, die met hun schepen in Kamper water visten. Toen de heren vroegen wat daaraan gedaan moest worden, zeiden de gedeputeerden van de Raad dat men de waterschippers moest verbieden om dicht bij het Kamper viswater te komen. De heer van Busschut was het daar mee eens.

Op de vraag van de heren of er in de kerken van Kampen iets vernield was in de afgelopen roerige jaren, kregen zij tot antwoord dat er niets vernield was en dat er geen verboden godsdienstoefeningen waren gehouden. Toen de korvenmaker Jan Arentsz een preek wilde houden, was hem dat door de Raad verboden en werd hij uit de stad verbannen.

Na de maaltijd vroegen de raadsgedeputeerden aan de heren of zij er bij de hertog op wilden aandringen om het in de stad gelegeerde garnizoen, dat bestond uit een vendel soldaten van de graaf van Everstein, naar elders over te plaatsen. Deze soldaten lagen volgens de beide heren in Kampen, omdat men niet wist waar men hen anders moest legeren, maar zij beloofden om de Kamper wens met de hertog te bespreken.

Aankomst van de hertog

Op donderdag 5 augustus kwam de hertog van Alva, samen met zijn zoon Don Frederik en zijn natuurlijke zoon Don Fernando, die grootprior van de orde van Malta voor Castilië was⁴, in Kampen aan. In het gevolg waren ook de heer van Noircarmes, markies Chiapino Vitelli en andere aanzienlijke heren.⁵

De hertog werd aan het begin van de brug welkom geheten door de dienstdoende burgemeester Arent Brant en de raadsleden Hendrik de Wolffs, mr. Caspar Schepelar, Arent toe Boecop, Simon Glauwe en Coenraad van der Vecht. Net als de vorige dag deed Henrick de Wolffs het woord. Hij roemde de hertog, wenste hem een lang leven toe en sprak de gebruikelijke waardevolle woorden over de koning van Spanje. Hij overhandigde de hertog de

sleutels van de stad. De heer Berty, de secretaris van de hertog, vertaalde de toespraak. De hertog gaf de sleutels aan de burgemeester terug en zei dat men die moest bewaren ten behoeve van de koning van Spanje.

Gedeputeerden van Kampen op audiëntie bij de hertog

Later op de dag kwamen de Kamper gedeputeerden op audiëntie bij de hertog die logeerde bij joffer Cruse. Daar waren bij aanwezig de beide zonen van de hertog en de heren Berlaymont, Busschut, Noircarmes en andere heren. Hendrik de Wolffs deed weer het woord. Hij zei dat men in Kampen blij was dat de hertog de stad met een bezoek vereerde. De Kampenaren waren deemoedige onderdanen van de koning, aan wie zij de stad aanboden. Hij bood de hertog als geschenk een partij wijn, een last haver en een vette os aan.⁶ Daarna werd gevraagd hoe de stad moest handelen met het openen en sluiten van de stadspoorten. De bevelhebber van het garnizoen eiste namelijk van het stadsbestuur dat hij dat zelf mocht regelen. De hertog zei daarop dat de stad de waakdiensten en het poortsluiten zelf mocht regelen. Na afloop van de audiëntie schonk men de hertog nog een hoeveelheid van meer dan 4 aam wijn, die voor 10 gulden per aam was ingekocht bij Evert van Hardenberg.

In de avond gingen de gedeputeerden op bezoek bij de grootprior van Malta. Zij presenteerden hem een ton wijn en een halve last haver en vroegen hem of hij bij zijn vader wilde bemiddelen om het in de stad gelegeerde vendel van de graaf van Everstein naar elders te verplaatsen. De wijn werd gekocht voor 10 goudgulden bij Warner van Stenforden. Opdat hij het niet zou vergeten boden de gedeputeerden hem een “cleyne memorie” op schrift aan die begon met: Aan de doorluchtige en hooggeboren vorst en heer de grand prior van de Malthezers. In het geschrift verzochten zij de grootprior om bij de hertog van Alva, luitenant-gouverneur en kapitein-generaal van de Nederlanden, aan te dringen om bij de eerste gelegenheid die zich zou voordoen het vendel van de graaf van Everstein over te plaatsen naar een andere stad.⁷ Hendrik de Wolffs en Coenraad van der Vecht gingen vervolgens naar de heer van Noircarmes en daarna naar de markies Vitelli. Aan beiden werd weer een hoeveelheid wijn gepresenteerd, waarna opnieuw werd gevraagd het garnizoen over te plaatsen. De markies gaf hen in het Italiaans te kennen dat hij zijn best voor de stad zou doen. Ook Noircarmes zou zijn best doen.

Gedeputeerden van de Ridderschap bij de hertog

Later kwamen vertegenwoordigers van Ridderschap en Steden, ook weer ten huize van joffer Cruse, bij de hertog op audiëntie. Het waren de drosten

Fernando Alvarez de Toledo, hertog van Alva (1507-1582).
Kopie naar Willem Keij, Rijksmuseum Amsterdam (Rijksstudio).

Het huis van Joffer Cruse in de Boven-Nieuwstraat.
Hier logeerde Alva. Foto: Remy Steller.

van Salland, Twente, Vollenhove en IJsselmuiden en gedeputeerden van de steden Deventer, Kampen en Zwolle. Zij konden op tijd in Kampen aanwezig zijn omdat zij in Zwolle bijeengekomen waren om te vergaderen op provinciaal niveau.

De licentiaat (rechtsgeleerde) Lubbert van Winsem, burgemeester van Deventer, deed het woord. Hij wenste de hertog geluk met zijn overwinning op de opstandelingen (slag bij Jemmingen⁸) en vroeg of hij het landschap (het gewest Overijssel) genade wilde betonen. Namens de hertog antwoordde diens secretaris Berty en zei dat deze alle eerbewijzen waardeerde en dat hij bevel van de koning had om het beste met het landschap voor te hebben. De hertog gaf alle aanwezige Overijsselaars de hand. Daarna kwam Don Frederik, de zoon van de hertog binnen en pleitte voor de stad bij zijn vader, in aanwezigheid van de grootprior en de andere leden van Alva's gevolg. De zoon kreeg weer een ton wijn en een last haver.

Gesprek over de miserabele toestand van de stad

Daarna sprak Hendrik de Wolffs de hertog opnieuw aan over de miserabele

toestand van de stad waarin door het dichtslibben van de IJssel nog maar weinig handel was. Er waren veel arme inwoners, die met hun 'swetige ende suyren' arbeid nauwelijks de kost konden verdienen voor zichzelf en hun kleine kinderen. De hertog had er eerder in bewilligd dat er soldaten van de graaf van Everstein in de stad zouden worden gelegerd. Die waren in alle onderdanigheid binnen gelaten. De Kampenaren waren ook in deze turbulente tijden goede en getrouwe onderdanen van de koning gebleven. Zij vroegen nu aan de hertog om als het mogelijk zou zijn, het vendel over te plaatsen. De hertog antwoordde dat hij erover zou nadenken.

Wat het openen en sluiten van de poorten betrof, bepaalde de hertog dat men de hopman Frederichman, die ook in de zaal aanwezig was, of diens luitenant, steeds zou aanzeggen wanneer men de poorten zou openen en sluiten. Die konden daar dan toezicht op houden. De hopman had de poorten liever willen laten openen en sluiten door zijn soldaten, maar door de uitspraak van de hertog bleef dat dus het werk van de stadswachters.⁹

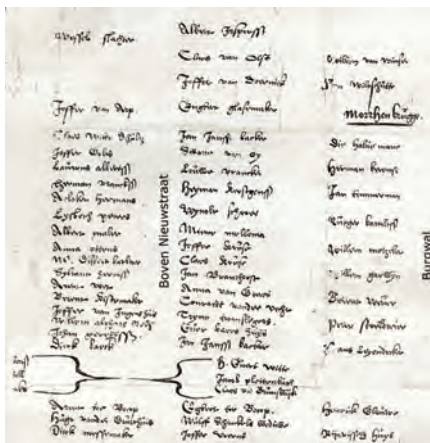
Vertrek uit Kampen

De hertog vertrok met zijn gevolg op 7 augustus uit Kampen. Later diezelfde dag bevoel hij de hoofdman van het garnizoen om met zijn troepen naar Elburg te vertrekken. Het aandringen van het stadsbestuur van Kampen had dus goed uitgepakt! De stad had veel geld uitgegeven aan de hertog en zijn gevolg, maar was dus verlost van het heel veel geld kostende onderhoud van het garnizoen.

De heer van Noircarmes, die deel uitmaakte van Alva's gevolg, schreef op 7 augustus vanuit Harderwijk in een in het Frans opgestelde brief aan Hendrik de Wolffs dat deze hem gevraagd had er bij de hertog op aan te dringen van het garnizoen verlost te worden. Toen wij in Elburg aankwamen, aldus Noircarmes, heb ik de hertog erover aangesproken. Deze zei dat het vendel wel in Elburg kon worden gelegerd. Ik heb aan uw wens voldaan, in acht nemende dat de stad enige tijd geleden heeft voorkomen dat er gepreekt werd door leken en dat de kerken vernield werden.¹⁰ De bode die de blijde tijding bracht, kreeg van het stadsbestuur een rijksdaalder van 32 stuivers.¹¹

Ridderschap en Steden (de Staten van Overijssel) vergaderen

Na het vertrek van de hertog kwamen de gedeputeerden van Ridderschap en Steden in Kampen op het raadhuis bijeen om over alles na te praten. Tijdens die bijeenkomst verklaarde de edelman Wilco Entes dat hij zich naar Friesland wilde begeven om zich aan te sluiten bij de tegenstanders van de

Het huis van Joffer Cruse in de Boven-Nieuwstraat, aan de westzijde tussen de Morrensteeg en de Sint-Jacobssteeg. Rol van ongeveer 1570-1580.

Stadsarchief Kampen (OAK, inv. Nr. 38).

Detail van de plattegrond van Paulus Utenwael. 1 Morrensteeg. 2 Sint-Jacobssteeg. 3 Omgeving van het huis van Joffer Cruse.

koning. Er werd tegen hem gezegd dat volgens de uitgevaardigde plakkatende dan al zijn bezittingen konden worden geconfisqueerd. Volgens een missive van Cancelier en Raden zou men de in Friesland [Groningen] behaalde successen van de hertog vieren op zondag 8 augustus. Op dezelfde dag zouden de voornoemde plakkatende worden afgekondigd. Er moest een lijst worden gemaakt van de bezittingen van allen die in deze landen gevangen zaten of veroordeeld of gevlucht waren omdat zij zich tegen de koning of het katholieke geloof hadden uitgesproken.

Kosten van het bezoek in de stedelijke rekeningen

In de stedelijke rekeningen is een aantal posten opgenomen van alle onkosten die de stad heeft gemaakt voor de paar dagen dat de hertog en zijn gevolg in Kampen waren. Dat kwam uit op een bedrag van 415 herenponden. Behalve voor wijn, haver en voedsel werd er ook geld uitgegeven of geschonken aan: secretaris Berty, de officieren van de hertog, zijn keukenmeester, zijn boden, de hofmeester en zijn dienaar, voor schippers die de bagage van de hertog naar Harderwijk moesten brengen, voor voerlieden die bagage naar Utrecht moesten brengen, Berent Momme de steigerman, Albert van Steenbergende marktmeester, de stokmeester van het Hoogduits garnizoen voor teergeld voor de soldaten, een schipper die twintig trawanten van de hertog naar Amsterdam moest brengen (voor 3 stuivers per persoon) en voor

een aantal andere diensten. Een bedrag van 415 herenponden van 14 stuivers per stuk lijkt niet veel, maar als dat wordt vergeleken met het loon van een timmerman, die minder dan een half herenpond per dag verdiende, was het veel geld.¹²

Waar logeerde Alva

Evert Moulin schrijft in zijn *Historische Kamper Kronijk*, dat de hertog logeerde in het huis van de weduwe Kroese [Kruse of Cruse] in de Oudestraat.¹³ Dat zou volgens mondelinge overlevering het huis Oudestraat 162 op de hoek van de Houtzagerssteeg geweest zijn.

In het verleden heb ik aan de hand van de akten van overdracht van huizen en andere bronnen geprobeerd om een pand van de weduwe Kroese in de Oudestraat te lokaliseren, maar dat is mij niet gelukt. Tot ik zat te lezen in het in druk uitgegeven handschrift van Willem Nagge.¹⁴ Daarin wordt op pagina 352 vermeld dat de hertog van Alva in Kampen logeerde bij de weduwe Crusen in de Nieuwstraat.

Dat gaf de oplossing. Op een straatsgewijs, waarschijnlijk tussen 1570 en 1580, opgemaakte rol van inwoners vinden we de naam van joffer Kruse, die in de Nieuwstraat woonde aan de westzijde tussen de Morrensteeg en de Sint-Jacobsstraat.¹⁵

Joffer Cruse was de adellijke dame Antonia de Wael van Vianen, weduwe van Herman Kruse, die als burgemeester van Kampen in 1560 kinderloos was overleden. In de stedelijke rekening van 1568 staat dat Alva logeerde in het huis van de weduwe van Herman Kruse.¹⁶ Het pand van de joffer was het zevende van veertien panden gerekend vanaf de Morrensteeg. Claas Kruse, een achterneef van wijlen haar man, was haar buurman.

Hiermee is aangetoond mét de bronnen als bewijs, dat Alva logeerde in de Boven Nieuwstraat en niet zoals tot op heden steeds aangenomen en gebaseerd op de onjuiste vermelding bij Moulin, in de Oudestraat. Dit bewijst maar weer dat je niet iets klakkeloos moet overschrijven, maar steeds terug moet naar de bronnen!

Noten

1. W. Nagge, *Historie van Overijssel. Deel 2* (Zwolle 1908) en E. Moulin, *Historische Kampen Kronijk* (Kampen 1839). Moulin plaatst het bezoek niet in 1568, maar in 1569 en noemt als logeeradres het huis van de weduwe Kroese in de Oudestraat.
2. Oud Archief Kampen (hierna te noemen OAK), Dagvaartboek inv. nr. 2513, blz. 412. In dit

boek werden de notulen van de vergaderingen van Ridderschap en Steden van Overijssel genoteerd.

3. OAK, inv. nr. 442, fol. 119v.
4. Zie P.C. Molhuysen en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek; deel 2* (1912) kolommen 1440 en 1441.
5. OAK, inv. nr. 2513, blz. 413. De heer van Noircarmes was Filips René Nivelon Lodewijk van Sint-Aldegonde, heer van Noircarmes (1530-1574). Hij was berucht om zijn optreden tegen de calvinisten.
6. OAK, inv. nr. 442, fol. 117v.
7. OAK, inv. nr. 2513, blz. 415.
8. De Slag bij Jemmingen, thans het Duitse Jemgum, vond plaats op 21 juli 1568 tussen een staatsgezind (Nederlands) leger onder leiding van Lodewijk van Nassau en een Spaansgezind (Nederlands) leger onder leiding van Caspar de Robles en Fernando Álvarez de Toledo, hertog van Alva.
9. OAK, inv. nr. 2513, blz. 416.
10. OAK, inv. nr. 2513, blz. 417.
11. OAK, inv. nr. 442, fol. 120.
12. OAK, inv. nr. 442, fol. 117v-fol. 120.
13. Zie noot 1.
14. Ibidem
15. OAK, inv. nr. 338.
16. OAK, inv. nr. 442, fol. 118.